

**FETHULLAHÇI TERÖR ÖRGÜTÜNÜN (FETÖ/PDY) 15 TEMMUZ 2016
TARİHLİ DARBE GİRİŞİMİ İLE BU TERÖR ÖRGÜTÜNÜN
FAALİYETLERİNİN TÜM YÖNLERİYLE ARAŞTIRILARAK
ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLERİN BELİRLENMESİ AMACIYLA
KURULAN MECLİS ARAŞTIRMA KOMİSYONU RAPORUNA
HDP'NİN MUHALEFET ŞERHİ**

15 Temmuz 2016 akşamı, İstanbul'da Boğaziçi Köprüsü'nün askerler tarafından tek yönlü olarak trafiğe kapanması ve tankların sokaklara çıkması, Ankara'da ise alçaktan uçan savaş uçakları ve TBMM'nin de aralarında olduğu, devletin kalbi diyebileceğimiz yerlerin bombalanmasıyla bir darbe girişimiyle karşı karşıya olduğumuz ortaya çıktı. Diğer illerde de bazı şiddet eylemleri görülmüşse de darbe girişimi kısa sürede kontrol altına alınarak bastırıldı. 249 kişinin hayatını kaybettiği bu vahim darbe girişimine karşı toplumun her kademesinde alınan tavır demokrasimiz açısından önemli bir dönüm noktasıydı.

Darbeye karşı duruşun yol gösterici olması gereken yerde, 20 Temmuz günü ilan edilen olağanüstü hal ve yürürlüğe konulan olağanüstü hal kanun hükmünde kararnameleriyle Türkiye'de adeta yeni bir istibdat rejimi tesis edildi.

16 Temmuz günü Türkiye Büyük Millet Meclisi, bünyesindeki tüm siyasi partilerin imzasıyla bir ortak bildiri yayınlayarak bu darbe girişimini kınamıştır. Ardından darbe girişiminin araştırılması amacıyla bir Meclis Araştırma Komisyonu kurulmuştur. Komisyon'un, yürüttüğü çalışmalar sonucunda bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporun hazırlanma sürecine komisyon üyeleri dahil edilmemiş, raporun gidişatıyla ilgili tüm taleplerimize rağmen tarafımıza bilgi verilmemiştir. Rapordan komisyon üyelerinin, basın ve kamuoyuna duyurulmasıyla haberi olmuş ve beş buçuk ayda hazırlanan bu hacimli rapora şerh düşmek için çok kısıtlı bir zaman tanınmıştır. Raporun içerdikleri kadar dışladıklarına da değinme gereği açıktır. Komisyon sürecinde yaşananlar ile darbe girişimi ve sonrasındaki sürece ilişkin HDP'nin görüşlerini açıklamak için bu muhalefet şerhi kaleme alınmıştır. Şerhte öncelikle usule ilişkin eleştirilerimize yer verilecek, ardından darbe girişimi ve sonrasına dair görüşlerimiz sunulacaktır.

GİRİŞ

Türkiye'nin demokrasi ve hukuk tarihi sivil siyasete yönelik militer ve paramiliter müdahalelerle doludur. Devletin ve devlet dışı olmakla beraber devlete atfedilebilecek biçimde hareket eden aktörlerin yasal olmayan faaliyetleri, hiçbir zaman tam olarak aydınlatılmamış ve bir hesaplaşma sürecinden geçilmemiştir. Açığa çıkarmaya yönelik bazı çabalar ya devlet içinden gelen sert mukavemet neticesinde akamete uğramış ya da vahim faili meçhul cinayetlerle baltalanmıştır. Yargı aşamasına intikal edebilmiş sınırlı örneklerde ise, davaların sulandırılmasıyla mesele iktidar içi bir çatışma halini almış, esas faillere ulaşılamadığı gibi fiiller dahi muğlaklaştırılmıştır. Kendisini hukukun dışında ve üstünde konumlandıran, böylece bir dokunulmazlık zırhıyla korunan bu aktörler, Türkiye'de siyaseti ve gündelik yaşamı doğrudan etkileyegelmiştir. Bu dokunulmazlık zırhıyla beraber yerleşen cezasızlık kültürü söz konusu aktörleri güçlendirerek, hesaplaşma imkanını zayıflatmış ve hakikat arayışını zorlaştırmıştır. Bu durum, bitmek bilmeyen bir istikrarsızlık döngüsüne neden olmuştur. Bunun ağır faturası da hep halklara kesilmiş, bedeli toplumsal barışın -bazen onulmaz- tahribiyle ödenmiştir.

Yine Türkiye Cumhuriyeti'nde sivil siyasete yönelik askeri müdahaleler (amaçlarına ulaşılar da ulaşmasalar da) beraberinde yeni anayasaları, anayasa değişikliklerini getirmiş, böylece ya cunta anayasaları doğurmuşlar ya da tepki hükümleriyle yamalı anayasalar yaratmışlardır. Bu anayasalarla hem insan hakları rejimi, hem de hukuk devleti ölü değilse bile ağır yaralı doğmuştur. 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980, 28 Şubat 1997 ve 27 Nisan 2007 askeri müdahaleleri dikkate alındığında, 15 Temmuz'da gerçekleşen darbe girişimi hem yapılaş şekli hem de bastırılması açısından özel bir yere sahiptir. Bununla beraber gerek darbe girişiminin açığa çıkarılmasındaki eksiklik ve çarpıklıklar, gerekse sonrasında tedavüle sokulan istibdat rejimi ve onunla beraber gelen anayasa değişikliği hesaba katıldığında, kanlı girişime sivil inisiyatifle karşı durulmasına gölge düştüğü görülmektedir. Darbe girişiminin aydınlatılması ve yeni tehditlerin ortadan kaldırılması amacıyla ilan edilen OHAL, keyfi yönetimin tamamıyla hakim kılınması ve iktidarın pekiştirilmesi için kullanılmaya da devam edilmektedir.

Darbe gerçeğinin aydınlatılması için, yaşananların tüm açıklığıyla araştırılması, olguların titizlikle ele alınarak, maddi vakıanın ortaya konması gerekmektedir. Yürütülen yargılama süreçlerinin, sorumluların cezalandırılmasıyla beraber güttüğü amaçlardan biri de budur. Bu aynı zamanda, TBMM'de grubu bulunan dört siyasi partinin müşterek iradesiyle kurulan

meclis araştırma komisyonunun görevlerinden de biridir. Yargılamalara maddi gerçekliğin ortaya çıkması ihtimali tamamen ortadan kalkmamışsa da, komisyonun bu amacına ulaştığını söylemek maalesef mümkün değildir. Bunun nedenlerine öncelikle usule, ardından esasa ilişkin olacak şekilde aşağıda yer verilmiştir.

1. Usul yönünden

1.1. Komisyonun teşkil süreci ve çalışma usulleri

Darbe girişimi gecesini hedef alınan yerlerin başında TBMM gelmekteydi. 12 tankla kuşatılan Meclis'in Dikmen Kapısı, gece 02.32'de bombalanmaya başlamış ve ağır hasar görmüştür. Saldırı devam ederken, HDP Genel Merkezi'nden darbelere karşı çıktığımız mesajı yayınlanmış ve Eş Genel Başkanımız Selahattin Demirtaş tarafından, demokratik siyasetin sahiplenilmesi mesajı da verilmiştir. 16 Temmuz günü olağanüstü toplanan Genel Kurul'da grubu bulunan dört siyasi partinin imzasının olduğu ortak metin okunmuştur. Darbe girişiminin başta milletin kendisine, millî iradeye, devlete, millet iradesinin temsilcisi olan milletvekillerine ve Meclise yönelik olduğu vurgusunun ardından, darbe girişiminin bastırılmasında önemli rol oynayan sivil direniş selamlanmıştır. Milletin iradesinin ortaya konduğu TBMM'nin kararlılığının ve vermiş olduğu demokrasi mücadelesinin altı çizilmiş, darbeye direnirken hayatını kaybedenler anılmıştır¹.

Meclis'te sergilenen bu güçlü ortak irade, darbe girişimi sonrasında TBMM'nin açıldığı ilk gün olan 19 Temmuz günü, tüm siyasi partilerin verdiği araştırma komisyonu kurulması önerleriyle pekiştirilmiştir. Genel Kurul'un 26 Temmuz 2016 tarihli oturumunda araştırma komisyonu kurulmasına dair dört siyasi partinin de vermiş olduğu önerilerle devam etmiştir. Önergelerin gerekçeleri farklı vurgular içerse de, darbe yolunu açan dinamikler, sürecin nasıl işlediği ve rol üstlenenlerin tespiti ve demokrasinin güçlendirilmesi talebinde müşterek bir zemin yakalandığı görülmektedir. Darbe girişimine karşı ortak tutum sergileyen siyasi partiler, bir araştırma komisyonu kurulmasına da oy birliğiyle karar vermişlerdir.

Kararın ardından 1 Ağustos günü Meclis Başkanlığı Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı'ndan HDP grubuna gelen yazıda üye bildirilmesi talep edilmiştir. HDP 3 Ağustos günü üye bildiriminde bulunmuştur. Genel Kurul'un araştırma komisyonu kurulmasına dair kararı da 2 Ağustos günü Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

¹ 16 Temmuz 2016 günlü 114'üncü Olağanüstü Birleşim:
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem26/yil1/ham/b11401h.htm>

Siyasi partilerin ortak tutumundan ilk sapma, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 25 Temmuz Pazartesi günü saat 14.00'te darbe girişimi karşısındaki kararlı tutumları sebebiyle teşekkür etmek ve önerilerini almak üzere 3 siyasi partinin genel başkanlarını davet ederek HDP'yi dışlamasıyla gerçekleşmiştir². Bu dışlamanın gerekçesi olarak, TBMM'de Sırrı Süreyya Önder'in "Sayın Öcalan" ifadesini kullanması üzerine sivil toplum temsilcilerinin Önder'in üzerine yürümüş olması gösterilmiştir³. HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş bu durumu "*HDP gibi toplumun asıl sorun yaşayan kesimlerini temsil eden bir çizginin dışlanıyor olması, Türkiye'de sorunların kolay kolay çözüm yoluna girmeyeceğini gösteriyor*"⁴ sözleriyle eleştirmiştir. "Sayın Öcalan" ifadesini "darbe girişiminin ardından sarf ettiği ve tepki çeken sözler" olarak tanımlayan Erdoğan'ın bu tavrı ilerleyen süreçte de devam etmiştir. 1 Ağustos günü, önceki süreçte açmış olduğu hakaret davalarını bir defaya mahsus geri çektiğini açıklayan Erdoğan, ilk olarak CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ve MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'ye karşı açtıkları davalardan vazgeçmiştir. Erdoğan'ın avukatı Hüseyin Aydın, Hürriyet'e HDP ile ilgili davaların geri çekilmeyeceğini açıklayarak, ayrımcılığın devam ettiğini göstermiştir⁵.

30 Temmuz günü katıldığı bir televizyon programında duyurduğu Yenikapı mitingine de HDP davet edilmemiştir. HDP'nin neden davet edilmediğine yönelik soruya cevap keskin ve "kararlı" bir ayrımcılığı yeniden gösterir niteliktedir: "*PKK ile FETÖ'yü ayrı kefeye koymam. Böyle bir örgütle işbirliği yapmanı davet etmem. Davet edersem, gazilere, şehitlere bunu anlatamam*"⁶. Cumhurbaşkanı ayrımcılığı bir adım öteye taşıyarak "*Zira darbe girişiminin hemen ardından yurtdışındaki Fethullahçı bir gazeteye konuşup darbeye direnen milyonlara "İŞİD'çi" diyenlerin, o şerefli insanların arasında yeri yok*" sözlerini sarf etmiştir. Bu sözler, darbeye karşı duruşu demokrasi yönünde evriltmek yerine kutuplaşmayı derinleştirecek bir siyasete yönelimin kuvvetli bir göstergesi olmuştur. Bu yolla, HDP'nin aldığı oy yok sayılarak, HDP'ye yönelik bir meşruiyet tartışması açılmıştır. Türk milliyetçiliğini öne çıkaran ve dini vurgusu yüksek konuşmalara yer verilen mitingde 3 siyasi parti, devletin kurumlarıyla beraber, çoğulculuğa ve farklılıkların zenginliğine vurgu yapan HDP karşısında da konsolide edilmeye çalışılmıştır.

² <http://www.aljazeera.com.tr/haber/erdogandan-3-lidere-davet>

³ <https://www.haberler.com/erdogan-in-hdp-yi-davet-etmemesinin-sebebi-8650699-haberi/>

⁴ <http://www.yuksekovahaber.com.tr/haber/erdoganin-hdpyi-davet-etmemesine-iliskin-demirtastan-ilk-aciklama-185109.htm>

⁵ <http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskani-hdp-haric-davalarini-geri-cekiliyor-40177663>

⁶ <https://bianet.org/bianet/siyaset/177583-erdogan-dan-hdp-neden-yenikapı-ya-davet-edilmedi-sorusuna-yanit>

Bu tavır, "birlik ruhu" söylemlerinin dayanaktan ve içerikten yoksun olduğunu açıkça göstermiştir. CHP, HDP ve MHP komisyon için gecikmeksizin üye isimlerini bildirmelerine rağmen AKP'nin üye vermesi 20 günü bulmuştur. Üye seçimi bu nedenle 20 Ağustos'ta tamamlanmıştır. Komisyon'un çalışmalarına başlaması için ise yaklaşık bir buçuk ay daha beklemek gerekmiştir. Komisyon, kurulmasına karar verildiği günden yaklaşık iki buçuk ay sonra, 4 Ekim günü ilk oturumunu gerçekleştirmiştir.

Komisyon, HDP'nin araştırma önergesinin gerekçe kısmındaki talepte de yer alan siyasi partilerin eşit temsili ilkesi çerçevesinde teşekkül etmemiştir. Aksine 4 Ekim gününde gerçekleşen toplantıda komisyon başkanı ve başkanlık divanı seçilmiş, divanda tüm partilerin temsil edilmesi yönündeki talepler reddedilmiştir. Divanda muhalefetin yer almaması, darbe girişiminin nasıl ve neden gerçekleştiğine dair iktidarla fikir birliği içinde olmayan muhalefetin şüphelerinin giderilmesi ve layıkıyla bir araştırmanın yürütülmesinin önünde en baştan önemli bir engel olmuştur. Komisyon sürecinde de bu durum ağırlaşarak devam etmiştir. Özellikle darbenin siyasi ayağının araştırılmasıyla ilgili talepler, çoğunluk oylarıyla reddedilmiştir. Darbenin araştırılması için izlenecek metoda ve dinlenecek kişilere dair talepler de kabul görmemiştir. Çoğunlukla kimlerin dinleneceği ya aynı gün ya da bir gün öncesinden tarafımıza bildirilmiş, programdaki değişikliklerden anında haberdar olmamız sağlanmamıştır. Bu tavır komisyon çalışmalarının ilk gününden, raporun tamamlandığı ana kadar devam etmiştir.

Komisyon'un seçim prosedüründen sonraki ilk oturumu da tartışmayla başlamıştır. Komisyon toplantılarının görsel basın katılıma açık olması HDP ve CHP tarafından talep edilmişse de, herhangi bir oylama yapılmaksızın Komisyon Başkanı Petek, "*karar verildi*" diyerek basını dışarı çıkarmıştır. Aynı şekilde, söz alanların süreleri üç dakikayla ve dinlenmesine karar verilen kişilere yöneltilen sorular da üç soruyla sınırlandırılmıştır.

Komisyon'un çalışma usulünün katılımcı bir biçimde işlememesi, hakikate ulaşma, bir daha böyle bir girişim yaşanmaması için alınacak önlemlerin tespiti gibi, Komisyon'un çalışma alanını teşkil eden konuların aydınlatılmasını engellemiştir.

Bu itibarla komisyon çalışmaları, olguların tüm berraklığıyla ortaya çıkarılması gereken bir platform gibi değil, AKP'li üyelerin kendi görüşlerini gerçekmiş gibi ileri sürebileceği bir platform gibi devam etmiştir. Örneğin 1970'lerden bugüne Fetullah Gülen Cemaatinin farklı siyasi iktidarlardan destek aldığı vurgulanmışsa da, darbenin 14 yıldır iktidarda olan AKP

döneminde gerçekleştiği ve bu süreçte örgütün hangi yollarla palazlandığı es geçilmiştir. Bu durum, AKP'nin aklanması, sorumluluğunun tümüyle örtbas edilmesi ve sorumluluğun yükünü başkalarının sırtına yükleme, başka 'suç ortakları' yaratma çabasıyla devam etmiş, bunun sonucunda komisyon çalışmaları sulandırılmıştır. Bu tavır komisyonun raporuna da yansımıştır.

Komisyon çalışmalarındaki bu saik, cemaat bağlantıları gündemi meşgul eden AKP'li belediye başkanlarının daveti yönündeki taleplerin ısrarla kabul edilmemesine karşılık, CHP'li ve HDP'li siyasetçiler ile belediye başkanlarının davet edilerek dinlenmesiyle de ortaya çıkmıştır. Bunun vahim bir örneği, Gültan Kışanak'ın davet edilmesidir. 25 Ekim 2016 günü komisyon çalışmalarına katılan Gültan Kışanak'a yönelik, diğer konukların aksine, saldırgan bir tavır sergilenmiştir. Cemaatçi yazarların 7 Haziran öncesinde oylarını HDP'ye vereceklerini beyan ettikleri, HDP'yi övücü yazılar yazdıkları Reşat Petek tarafından ifade edilmiş, bugüne dek cemaat ile çıkar amaçlı hiçbir teması olmayan HDP dahi zan altında bırakılmaya çalışılmıştır. Aynı şekilde Selçuk Özdağ da, cemaatin AKP ile kavgaya tutuşmasının ardından yönünü CHP ve HDP'ye çevirdiğini ifade etmiş, "*Örgüt, 7 Haziran seçimlerinde Doğu ve Güneydoğu'da HDP'yi, Batı'da ise CHP'yi destekledi*" iddiasında bulunarak konuyu manipüle etmiştir. Cemaatin yurt, okul, hastane, üniversite ve diğer yapılarına AKP iktidarı ve AKP'li belediyeler tarafından sağlanan kolaylıklar ısrarla geçirtilirken, Kışanak'a kapatılan Zaman Gazetesi'nin eski Yayın Yönetmeni Ekrem Dumanlı'nın 11 Nisan 2015'te Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'ne yaptığı ziyaret, cevap vermiş olmasına rağmen defalarca, saldırgan bir tavırla sorulmuştur⁷. Kışanak üzerinden BDP ve HDP ile cemaat bağlantısı kurma çabaları devam etmişse de (tutanaklar s. 40, özellikle Emine Nur Günay'ın sorusu), Kışanak, "*AKP'nin milat olarak kabul ettiği 17-25 Aralık sonrasında benim talimatımla bizim partimizin grubu paralel devlet yapılanmasının açığa çıkartılması için araştırma önergesi verdi ve reddettiniz.*" şeklinde cevap vermiştir. Kışanak'ın dinlendiği oturum adeta bir 'sorgu' havasında geçmiştir.

Cemaat işbirliğine yönelik tartışmalardan sonra, PKK ile ilgili "*PKK'yi destekliyor musunuz? Eylemlerini tasvip ediyor musunuz?*" gibi sorular yine aynı üslupla sorulmuş, sorulara tepki

⁷ Kışanak'ın: "Benim Ekrem Dumanlı'yla yaptığım görüşme gizli saklı bir görüşme değildi, gizli saklı olma ihtimali olmayan bir görüşmeydi çünkü en az 15 -20 kişinin olduğu bir ortamda gizli bir görüşme mi yapılabilir. Birincisi, benim bu görüşme dışında bu Fetullahçı yapının herhangi bir kişisiyle herhangi bir yerde selam vermişliğim, selam almışlığım dahi yoktur." sözlerine ve görüşmenin gizli olmadığı, gizli kapıdan girilmediği cevabına rağmen sorular manipülatif ve tahrir edici bir biçimde devam etmiştir. Bu ısrarlar üzerine Kışanak'ın "*bu algı operasyonunu devam ettirmek istiyorsanız bunu da yapabilirsiniz*" sözlerine cevaben Ravza Kavakçı Kan, "*yine itham ediyorsunuz*" cevabını vermiştir.

gösterilmesinden sonra ise bizzat komisyon başkanı tarafından soruların muhatabının neden Kışanak olduğu şu şekilde bir çarpıtma ile açıklanmıştır: "*HDP'nin Eş Başkanı "Sırtımızı PKK'ye dayadık."* cümlesini ifade ettiği için bu sorulara muhatap oluyorsunuz". Komisyonun çalışmasıyla ilgisi olmayan bu sorular bittikten sonra Kışanak Diyarbakır'a dönmüş, uçaktan iner inmez gözaltına alınmış ve ardından tutuklanmıştır.

Komisyon çalışmaları sürerken 4 Kasım günü yapılan bir operasyonla 5 farklı ildeki 5 farklı savcılıkta yürütülen soruşturmalar gerekçe gösterilerek 15 HDP'li milletvekili hakkında eş zamanlı operasyon başlatılmış, operasyonlar sonucunda 10 milletvekili tutuklanmıştır. Tutuklananlar arasında HDP'nin eş genel başkanlarının yanı sıra, darbe girişiminden sonra bu araştırma komisyonunun kurulması için araştırma önergesi veren HDP'nin grup başkan vekili İdris Baluken de yer almıştır. HDP'nin aynı önergede imzası bulunan diğer grup başkan vekili Çağlar Demirel de, 12 Aralık günü TBMM'den çıkarken gözaltına alınmış, ardından tutuklanmıştır.

2. Esas yönünden

Girişte de bahsedildiği üzere, Türkiye'nin demokrasi tarihi askeri müdahalelerle doludur. Ancak sadece askeri müdahalelere bakarak, Türkiye'de ordunun yeri ve rolünü yeterince anlamak mümkün değildir. Her ne kadar ulus-devlet sisteminin yerleşmesinde milliyetçi akımlar ve beraberinde gelen savaşlar etkiliyse de, inşa süreci sonrasında ordunun rolü devletlere göre değişiklik göstermektedir⁸. Ordu Türkiye'de kendisini sadece vatan topraklarının değil, rejimin de koruyucusu olarak konumlandırmaktadır⁹. Bu yapı, ilkokuldan başlayarak hayatın her kademesinde kendini gösteren bir söylemden de beslenmektedir. Bu özellikler göz önüne alındığında, toplumu disipline etmek için gerçekleştirilen askeri müdahalelerin belirli ölçüde bir toplumsal meşruiyetten beslendiğini kabul etmek yanlış olmayacaktır. Ayrıca toplumsal veya siyasal sorunlara çözüm yolu olarak da askeri müdahalelerin akıllara gelmesi istisnai bir durum değildir. Tam da bu döngünün aşılması için yapılması gereken, sorunlara çözümün diyalog ve barış çerçevesinde aranmasının önünün açılması, hukuk dışı bu müdahalelerin tüm boyutlarıyla ifşa edilmesi ve bir hakikat ve hesaplaşma sürecinin işletilmesidir. Yüzleşilmeyen felaketlerin tekrarlanması neredeyse kaçınılmazdır.

⁸ Ayşe Gül Altınay/Tanıl Bora, "Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik" Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik, İstanbul: İletişim, Mart 2002, 140-154, s. 140.

⁹ age.

Sivil iktidara yönelik askerin müdahalesinin toplumun hemen tüm kesimleri tarafından bu denli net bir dille dışlandığı ilk örnek olması açısından 15 Temmuz darbe girişiminin bastırılması demokrasi tarihimiz açısından çok önemli bir dönüm noktasıdır. Bu tavır, darbelerle hesaplaşmak için canlı ve güçlü bir imkan sunuyordu, aynı zamanda demokratikleşmeye dönük de bir fırsattı. Bununla beraber bu dışlama, bir hesaplaşma ve yüzleşme sürecini beraberinde getirmedeği gibi, bir demokratik sürece de evrilmedi. Aksine, darbe mekanizmasını işleten siyasi ve askeri süreçleri anlama çabası son derece yetersiz kalmış, darbe girişiminin hangi ittifaklar ve siyasi bağlantılar üzerinden gerçekleştiği neredeyse hiç araştırılmamış, darbe sonrasında ilan edilen OHAL, toplumun bazı kesimlerini sindirerek adeta baskı ve zora dayalı yeni bir rejim inşa etme sürecine dönüşmüştür. Bu çerçevede, darbe girişiminin önlenbilir olup olmadığı sorusu etrafında, darbe komisyonunun raporuna dair muhalif olduğumuz noktaları açıklayacağız. Öncelikle darbe mekaniğini etkileyen maddi faktörler üzerinde durarak, darbe girişimine etki eden dinamikleri belirli bir sistematik içinde ele alacağız. Ardından darbe günü yaşananların farklı kaynaklara göre kronolojisini çıkararak fiziken darbenin önlenme imkanını değerlendireceğiz. Son olarak, darbe girişimi sonrasında yaşananlara yer verilerek, darbeye engel olunmamasının siyasi iktidar bakımından doğurduğu sonuçlara değineceğiz.

2.1. Darbe Yolunu Açan Maddi Faktörler

Darbe girişiminin doğrudan nedeni olmamakla birlikte, böyle bir girişimde bulunulabilmesinin önünü açan, darbe fikrinin hayata geçirilmesi yönünde darbecilere cesaret veren bazı etmenler vardır. Cemaat yapısının kademe kademe örgütlenerek güçlenmesi ve muktedir konumda bulunanların desteğiyle birlikte, darbe girişimi planladıkları şekilde sonuçlansaydı siyasette söz sahibi olacakların tespiti bu başlık altında ele alınmalıdır.

Cemaatin yargıda güçlü bir etkiye sahip olmasıyla beraber, başta Kürt sorunu olmak üzere Türkiye toplumunun sinir uçları diyebileceğimiz hassas konulara, yargı erkinin keskinliğiyle müdahale edebilmesi mümkün hale gelmiştir. Bu imkan hukukun sınırlarının çok dışında kullanılmış, Türkiye gündemini meşgul eden davalarda çok sayıda insan senelerce tutuklu kalmıştır.

Çözüm sürecinin askıya alınması, il ve ilçe merkezlerinde tamamen hukuka aykırı biçimde ilan edilen sokağa çıkma yasaklarıyla başka bir boyuta taşınmıştır. Gerek çözüm süreci devam ederken inşa edilen kalekollarla, gerekse sokağa çıkma yasaklarıyla bir kez daha toplumsal ve

siyasal bir sorunun çözümü için askeri yöntem tercih edilmiştir. Bu kapsamda askere ve polise çok geniş yetkiler verilmesi, kolluk güçlerinin dokunulmazlık zırhına büründürülmesi gibi etmenlerin de darbe mekaniğini tetiklediği açıktır.

2.1.1. Cemaatin Örgütlenmesi ve Siyasi İktidarla İlişkisi

Gülen'in Komünizmle Mücadele Derneği kuruculuğu ile başlayan örgütlenme faaliyeti, 1970'li yıllarda, yürüttüğü vaizlik görevinin yanında Türkiye'nin çeşitli yerlerinde açtığı "Işık evleri" ile devam etmiştir. Tarihi 1960'ların sonu, 1970'lerin başına dayanan bu örgütlenme faaliyetinde, Gülen'in devlet içinde yerleşerek güçlenmesinin sorumlusu olarak tek bir siyasi iktidarın gösterilmesi yanıltıcıdır. Bununla birlikte, Cemaat'in devletin tüm kademelerinde kemikleşmiş bir yapı oluşturması, yargı aracılığıyla çok kritik süreç ve davaları yürütmesi ve gücünün zirvesine çıkması AKP döneminde olmuştur.

Örgütlenmenin başladığı ışık evleri, cemaatin inanmış veya ticari imkanlar sağlanmış esnaf ve işadamları tarafından finanse edilen¹⁰ ve öğrencilerin, abi/ablaların kaldığı evlerdir. Bu evlerde ve yurtlarda, İslam'ın yönetime yeniden hakim olacağı, şer'i düzenin topluma faydaları gibi hedeflerle yetiştirilen 'Işık Süvarileri' veya 'Altın Nesil', İslami yeni bir toplum hayaliyle büyümektedir¹¹. Işık evleri, öğrenci yurtları ve okullar vasıtasıyla toplumun "kılcal damarlarına" yayılan cemaatin benzer bir yayılma taktiğini siyasi alanda da izlediğini söylemek mümkündür. Üstelik bu siyasal temaslar, Türkiye ile de sınırlı kalmamıştır. Başta ABD olmak üzere çeşitli ülkelerin siyasi desteğini alan bu yapının tutumu, Radikal İslam karşısında bir 'ılımlı İslam' tezi olarak da benimsenmiştir. Cemaat bilhassa sağ akımlar içinde kendisine yer bulmuştur. Gülen'in sağ kolu, sonradan itirafçı olan Nurettin Veren, Fethullah Gülen'i CIA ile ortaklık ve Türkiye'nin aleyhinde çeşitli faaliyetlerde bulunmakla da suçlamıştır¹². Veren'in iddiaları bununla sınırlı değildir. Gülen'in Cemil Çiçek, Abdülkadir Aksu, Ali Coşkun, Şehabettin Harput gibi devlet bakanları ile yüzlerce kez görüştüğünü ve bu kişilerin Gülen'in her isteğini yerine getirdiklerini ifade eden Veren, emniyette ve orduda da güçlü bir yapılanma olduğunu belirtmiştir¹³.

¹⁰ Faik Bulut, Kim Bu Fethullah Gülen, Dünü-Bugünü-Hedefi, Berfin Yayınları, Mayıs 2016, s. 209.

¹¹ age. s. 209, 210, 211.

¹² Ahmet Şık, İmamın Ordusu, s. 17. Ahmet Şık'ın evi, bu kitabın hazırlık çalışmaları sürerken basılmış, ardından Ahmet Şık tutuklanmıştır. Operasyonun kitapla ilgisi olmadığı açıklaması bizzat savcılık tarafından yapılmışsa da, Cemaat'in ordudaki faaliyetlerini ifşa eden bu kitabın taslağına el konulmuş, nüshaları silinmiştir.

¹³ age. s. 18.

Özellikle Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Cemaat, Orta Asya'da örgütlenme faaliyetlerine hız vermiş, Gülen 1992 yılında Özal'ı ABD'de ziyaret ederek Orta Asya'daki okullar için destek istemiştir¹⁴. Özal bu desteği vermiş, Özal'ın vefatından sonra Demirel ile dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, hatta MİT devreye girerek okulların açılmasını desteklemiştir¹⁵.

Örgütlenme, en başından itibaren devletin istihbarat birimlerinin gözünden kaçmamıştır. 1971'de irticai faaliyetler nedeniyle tutuklanmış, afla serbest kalmıştır. Hakkında çeşitli olumsuz raporlar nedeniyle İzmir'den uzaklaştırılmış, Edremit'e atanmıştır. Askeri müdahaleleri alkışlayan Gülen hakkında her askeri müdahale sonrasında yargısal süreç yürütülmüştür. 12 Eylül'ün ertesinde hakkında yakalama kararı olmasına rağmen 1986'ya kadar bulunamamış, 86'da gözaltına alındığında da, dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın devreye girerek "*Bir suçu varsa mahkemeye sevk edilsin, suçu yoksa serbest bırakılsın*" demesi üzerine ertesi gün serbest bırakılmıştır. 1991'de, başmüfettişlerin hazırladığı 'hileli kura' raporu, polis akademisindeki Gülen cemaatinin örgütlenmesini açığa çıkarmaktadır.

Bu tehlike açıkken, Cemaat yapılanması devlet nezdinde yüksek dozda bir 'hoşgörülen' faydalanmıştır. Toplumun içinde ve devlet kurumlarında örgütlenmesine göz yumulmuş, hatta desteklenmiştir. Bu desteğin en yakın örneği, 2010 referandumudur. Cemaat yapısının HSYK içinde egemen kılınmasıyla yargı yetkisi, bir grubun eline adeta teslim edilmiştir. Cemaate karşı beslenen sempatinin gerekçesi olarak İslami kesimin karşı karşıya olduğu "mağduriyet" gösterilmektedir. İnsanların dini inançları yüzünden kamusal alanda diledikleri gibi var olmadıkları, devlet kurumlarına ise hiç giremedikleri zamanlarda oluşan mağduriyet ve kutuplaşma, böyle bir yapının kurumsallaşmasına göz yumma, destekleme hatta bir yerden sonra bütünleşme sonucunu doğurmuştur.

Bu gayrı resmi ortaklık süresince Cemaat, "hizmet hareketi" olarak adlandırılmış, kendisine yönelen her türlü eleştiri ağır yargı süreçleriyle cezalandırılmıştır. Fethullah Gülen'in faaliyetleri devlet himayesinde gerçekleştirilirken, sık sık okyanus ötesine hasret mesajları gönderilmiştir. Bu siyasi ittifak, 7 Şubat 2012 günü MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ın ifadeye çağırılmasıyla çatırdamaya başlamıştır. Özel Yetkili Savcı Sadrettin Sarıkaya'nın, bazı MİT elemanlarını barış görüşmeleri yürüttükleri gerekçesiyle KCK soruşturması kapsamında ifadeye çağırmasıyla patlak veren kriz, jet bir kanun değişikliğiyle MİT görevlileri hakkında

¹⁴ Bulut, age, s. 222.

¹⁵ age, s. 222.

soruşturma açılmasını Başbakan'ın iznine bağlanması ve Cemaatin geri adım atmasıyla durulmuştur.

Dershanelerin kapatılmasıyla ilgili kanunun TBMM'de kabul edilmesiyle AKP ile Cemaat arasındaki ittifak yerini çatışmaya bırakmıştır. Bu çatışma 17-25 Aralık operasyonlarıyla tepe noktasına erişmiştir. Başta Erdoğan ve ailesi olmak üzere çok sayıda siyasetçi, bürokrat ve medya sahibinin tapeleri basına sızdırılmıştır. İktidarı sarsan bir diğer Cemaat hamlesi, MİT TIR'ları soruşturmasıdır. AKP için Cemaat'ın bir 'hizmet hareketinden' 'terör örgütüne' dönüştüğü nokta, 17-25 Aralık operasyonudur.

Daha önceki Cemaat operasyonlarından farkı olmayan bu operasyonun milat kabul edilmesinin tek nedeni doğrudan Erdoğan'ı ve AKP'yi hedef almasıdır. Daha önce binlerce insanın tutuklanmasına neden olan ortam ve telefon dinlemeleri ile uydurma deliller, bu operasyonda da kullanılmıştır. AKP, 17-25 Aralık'ı sadece kendisi için bir milat olarak kabul etmekle yetinmemiş, halkın tamamının 17-25 Aralık sonrası Cemaati 'terör örgütü' olarak görmesini istemiştir. Bu tarihten sonra Cemaatin bankalarında hesabı olanlar, Cemaat yurtlarında kalanlar hızla fişlenmiş, OHAL sonrasında da tutuklanmış veya kamu görevlerinden ihraç edilmişlerdir. Oysa bu milat ne hukuki ne meşrudur. KCK veya Ergenekon operasyonları sürecinde Cemaat'ın hukuku tanımadığını, bir çete gibi hareket ettiğini söyleyenler yine teröristlikle ve darbecilikle suçlanmıştır.

17-25 Aralık operasyonları, Cemaatin bir örgütün terörist hale gelmesini açıklayacak objektif kriterleri taşımamaktadır. Önceki yargısal süreçlerin hukuksuzluklarının tekrarından ibaret olan bir süreçtir.

2.1.2. Yargıya Müdahale

Kendisini rejimin koruyucusu olarak gören ve Siyasal İslamı bir tehdit olarak algılayıp bu tehdidin bastırılması için kendisine rol biçen ordunun siyaseten etkisizleştirilmesi için AKP, Cemaatle işbirliğini güçlendirmiştir. Dönemin başbakanı Erdoğan şahsında AKP'nin 'savcısı' olduğu davalarda emniyet ve yargı içindeki kadrolar eliyle ve siyasetin dizginsiz desteğiyle Ergenekon ve Balyoz soruşturmaları başlatılmıştır¹⁶. Bu soruşturmalar da, devlet içindeki 'derin' yapıların aydınlatılması ve askeri vesayetle hesaplaşılması için bir fırsat olarak kullanılabilirken, çeşitli kumpaslarla sulandırılmış, uçuk delil ve suçlamalarla gerçek dışı

¹⁶ Ahmet Şık, "Zoraki Nikahtan Zoraki Darbeye", Cumhuriyet'teki yazı dizisi, 8 Aralık 2016.

bir yargılama sürecine dönüşerek devam etmiştir. Hukuka aykırılıklardan dem vuran herkesin darbeci ilan edildiği bu süreçte suçlamaların sulandırılmasıyla davalar ciddiyetten uzaklaşmıştır. Böylece 1990'larda işlenen faili meçhul cinayetlere uzanan devlet içindeki ağlar bir kez daha örtbas edilmiştir. Kumpas ile askeri vesayet arasında hakikat bir kez daha ortadan kaybolmuştur. Ergenekon iddianamesine dayanarak açılan çok sayıda JİTEM davası, açık delillere rağmen ya düşürülmüş, ya da beraatle sonuçlanmıştır. Askeri vesayetle hesaplaşma gayesiyle çıkılan yolda, askerin hukuka aykırı faaliyetleri tartışılmamış, davaya konu fiil bile uydurma delillerle bulandırılmıştır. Davaların sonucundan hesaplaşma değil, kolluk kuvvetlerine ve paramiliter güçlere yönelik bir aklama faaliyeti çıkmıştır.

Cemaat'in yargısal alanda söz sahibi olmaya başlaması kamuoyunda da konuşulur olmuştur. Dönemin Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç'a suikast düzenleneceği iddiasıyla gerçekleştirilen kozmik oda baskını, Balyoz operasyonu bunların en görünür örneklerinden ikisidir. Bir diğer önemli örnek de, Şırnak'ta görev yaptığı sırada, İdil'de JİTEM soruşturmasını açarak Türkiye'nin ilk JİTEM dosyasını oluşturan (1999) İlhan Cihaner dosyasıdır. 2007'de Erzincan Başsavcısı olarak atanan Cihaner, göreve başladığı yıl İsmailağa cemaati ile Fethullah Gülen hakkında soruşturma başlatmış, Cemaatçi 17 dernek ve vakfa baskın düzenlemiş, Fetullah Gülen grubuna yönelik, kara para aklama, casusluk KPSS ve polis akademisi sınav sorularını elde ederek kamuda kadrolaşma suçlarını kapsayan başlıklarla soruşturma başlatmıştır. Adalet Bakanlığı, 18 Haziran 2009'da tamamladığı raporda, Cihaner'i 15 ayrı eylemle suçlamıştır. Rapor doğrultusunda hazırlanan iddianamede şikâyetçilerin isimleri "*Duyarlı ve mağdur bir vatandaş*", "*İkram Çamur*", "*Hakan Vural*" olarak açıklanmıştır. Bunun üzerine Cihaner görevinden alınarak tutuklanmış, Ergenekon üyeliği iddiasıyla, ciddiyetsizlikle hazırlanan iddianamede 26 yıl hapsi istenmiştir. Yargıç güvenliği ilkesi bu davalarla zedelenmeye başlamış, hukuka güven de büyük darbe almıştır. 2010 Anayasa değişiklikleri, Cemaatin yargıda etkinliğini en üst düzeye taşıyan bir hamledir. HSYK aritmetiğini kendi siyasi arzuları doğrultusunda dizayn etmek isteyen AKP, koltukları o dönemdeki yoldaşına referandum marifetiyle teslim etmiştir. Böylelikle Türkiye'nin her yerindeki hakim ve savcılar, cemaatin egemen olduğu bir kurul vasıtasıyla görevden alınabilmekteydi. Bu, davalara siyasi amaçları doğrultusunda müdahalenin de önünü açıyordu.

Ergenekon süreci nasıl tasfiye amacıyla kullanılmışsa, KCK operasyonları, Habur'da yaratılan ifade krizi, milletvekillerine yönelik dava ve soruşturmalar da siyasi bir tasfiye ve örgütün

kendisine alan açma amacıyla kullanılmıştır. KCK operasyonlarıyla, Kürt sorununu güvenlik konsepti sınırlarına sıkıştıran politikaların egemen olmasını sağlandı; böylece siyasi alan daralırken, hukuki ve siyasi mekanizmalar da tahrip edildi.

Cemaat, çözüm sürecine de yargısal müdahalelerle köstek olmuştur. 2009 yılının 14 Nisan'ında Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı'nın talimatıyla Emniyet Genel Müdürlüğü 13 ilde eşzamanlı operasyon başlatmıştır. 55 kişinin gözaltına alındığı ilk dalgada, gözaltına alınanlar arasında DTP Genel Başkan yardımcısı Bayram Altun, Kamuran Yüksek ile Şırnak Milletvekili Selma Irmak ve DTP MYK üyesi Mazlum Tekdağ da bulunuyordu. Dalga dalga yayılan operasyonlarda, Nisan'da 509 kişiden 225'i, Mayıs ayında gözaltına alınan 213 kişiden 116'sı, Haziran ayında ise 223 kişiden 73'ü tutuklanmıştır¹⁷. Bu süreçte DTP kapatılmış, onun ardılı olan BDP'ye yönelik operasyonlar ise hız kesmemiştir. 14 Nisan 2009'dan 6 Ekim 2011'e kadar belediye başkanları, BDP yöneticileri ve çalışanlarından 7748 kişi gözaltına alınmış, 3895 kişi tutuklanmıştır. Devlet ile PKK'nin çözüm süreci için müzakereler gerçekleştirdiği ve gizli yürüyen Oslo görüşmelerinin kamuoyuna sızdırılması barış müzakerelerine önemli bir darbedir.

Diyarbakır 6. Ağır Ceza Mahkemesi'nde 2010/415 Esas ve Diyarbakır 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nde 2014/235 Esas numarasıyla görülen, KCK Diyarbakır Ana Davası'nın operasyon savcısı Ergun Tokgöz, Aydın'da tutuklanmıştır. Tokgöz'ün Cemaat tarafından Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarının yargılandığı davalarda da görev aldığı ortaya çıkmıştır. 2009-2010 yıllarında Diyarbakır'da özel yetkili savcı olarak çalışan Tokgöz, aynı zamanda Cizre JİTEM davasında yargılanan Albay Cemal Temizöz davasını yürüten ekiptendir.

Diyarbakır Ana Davası'nın duruşmalarına çıkan savcılar da hepsi görevden uzaklaştırılmıştır. Savcı Tokgöz'ün yerine gelen savcılardan İbrahim Baytekin, *"15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişiminde bulunan Cemaat yapılanmasına mensup askerler ile birlikte fikir ve eylem birliği içerisinde hareket ederek terör örgütü mensubu olduklarına dair kuvvetli suç şüphesini gösteren somut delillerin bulunması"* gerekçesi ile tutuklanmıştır.

Selam ve Tevhid soruşturmasının basına yansımalarının ardından Afyonkarahisar Başsavcılığı'na atanan Adem Özcan gündeme Başbakan ve bakanların telefon görüşmelerinin dinlenmesi meselesiyle gündeme gelmiştir. Savcı Özcan, MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ın kod isimle dinlendiği iddiasıyla ilgili ise *"Tüm şüpheliler hakkında açık kimlik bilgileri ve TC*

¹⁷ <http://www.yuksekovahaber.com.tr/haber/kck-operasyonlarinin-basladi-gun-98888.htm>

numaraları verilerek mahkeme kararıyla dinleme yapıldı. İki örgüt şüphelisinin kendi aralarında yaptığı konuşmalarda 'Emin' kod adlı kişiden bahsetmişlerdir. Bu kişinin daha sonra Hakan Fidan olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak Fidan ile ilgili hiçbir işlem yapılmadı" demiştir.

MİT Müsteşarı Hakan Fidan, MİT Eski Müsteşarı Emre Taner, yardımcısı Afet Güneş ile birlikte 5 MİT mensubu hakkında yürütülen soruşturma dosyası Başsavcivekili Oktay Erdoğan'ın resmi yazısı ile Terörle Mücadele Savcılığı'na atanan Adem Özcan'dan alınmıştır.

İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'nca yürütülen KCK soruşturması kapsamında MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ın da aralarında bulunduğu 5 isim 7 Şubat 2012 tarihinde ifadeye çağrılmış, bu işlemin ardından soruşturma dosyasına bakan savcı Sadrettin Sarıkaya dosyadan alınmıştır.

Onun yerine özel yetkili savcı Adem Özcan soruşturmada görevlendirilmiştir. MİT kanunu gereği Başbakanlık'tan Mart ayında soruşturma izni istenmiş, izin yazısında imzası bulunan Özcan'a, özel yetkili savcılığın kaldırılmasının ardından kurulan Terörle Mücadele Savcılığı'nda da görev verilmiştir.

Diyarbakır KCK Ana Davasının duruşmalarına giren mahkeme heyetleri bakımından da durum çok farklı değildir. Heyetin ilk başkanı, duruşmalarda Kürtçe krizi çıkarmıştır. Görevden alınarak ihraç edilen Menderes Yılmaz, sanıkların savunmalarına geçeceklerini belirttikten sonra, "*Daha önce Kürtçe savunma ısrarla talep edildi. Biz de yasalar çerçevesinde karar verdik. Her sanığa söz vereceğiz. Söz alan sanık, Kürtçe demiyorum Türkçe dışında da herhangi bir dilde konuşursa, diğer sanığa geçeceğiz*" uyarısında bulunarak savunma hakkını engellemiştir. İlk sözü alan sanıklardan kapatılan DTP'nin eski Genel Başkan Yardımcısı Kamuran Yüksek, konuşmasına Kürtçe başlamış, bunun üzerine mahkeme başkanı mikrofonun sesini kapatarak, "*Sanık Kürtçe olduğu düşünülen dilde konuştu*" diyerek, diğer sanığa söz vermiştir. Heyetin sonraki başkanı Bekir Soytürk de gözüaltına alınmış ve görevden uzaklaştırılmıştır. KCK Ana Davası ile birleşen KCK dosyasının görüldüğü Diyarbakır 7. Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı Necati Türkmen de açığa alınmıştır.

KCK İstanbul ana davası iddianamesini hazırlayan savcı Adnan Çimen, PKK Lideri Abdullah Öcalan'ın avukatlarının yargılandığı KCK avukatlar davasında soruşturmayı yürüten İsmail Tandoğan, 46 Kürt gazetecinin yargılandığı KCK basın davasında soruşturmayı yürüten Bilal

Bayraktar ve yargılamanın yapıldığı Özel Yetkili İstanbul 15. Ağır Ceza Mahkemesi üye hâkimleri Alparslan Uz, Kazım Kahyaoğlu ve duruşma savcısı İsmail Işık da görevden uzaklaştırılmıştır.

Çözüm süreci için çok önemli adımlardan biri de silahlı eyleme katılmayan 34 PKK gerillasının Habur sınır kapısından geçerek teslim olmalarıdır. Barış umudunu beslemek, silahları bırakmanın mümkün olduğunu göstermek için Abdullah Öcalan'ın çağrısıyla gelen kişiler için görevlendirilen 4 savcı sınır kapısında ifadelerini almıştır. Silah bırakan ve haklarında yürütülen herhangi bir dava olmayan PKK militanları, sınırı geçtikten sonra ifade kriziyle karşı karşıya kalmışlardır. Buna göre, "*Öcalan'ın çağrısı üzerine barışa katkı yapmak için geliyoruz*" şeklinde ifade vermek isteyen militanlara, bu şekilde ifade verirseniz tutuklanırsınız denmiş, gelenler etkin pişmanlık hükümlerinden yararlandırılmaya çalışılmıştır. Gelenlerin kısa bir sürede serbest bırakılmasıyla sorun çözülebilecekken, tutuklanma ihtimali üzerine halkın sokağa çıkmasıyla Habur krizi büyümüştür. Habur için görevlendirilen bu 4 savcının tamamı görevden alınmıştır. Bu savcılardan biri MİT TIR'ları savcısıydı ama Habur'daki o ifade krizinde parmağı olup olmadığı şüphesiyle değil, MİT TIR'ları dolayısıyla açığa alınmıştır.

2.1.3. Şiddetin Yaygınlaşması, Askere Dokunulmazlık ve Cezasızlık

HDP'nin 7 Haziran sürecinden büyük başarıyla çıkması neticesinde AKP, arzuladığı başkanlık sistemini getirecek anayasa değişikliğini yapacak çoğunluğu elde edemediği gibi, parlamentoda tek başına hükümet kuracak sayıyı da yitirmiştir. Bu seçim sonuçlarını, AKP'nin kurmaylarından, Meclis Anayasa Komisyonu eski başkanı Burhan Kuzu "*Evet seçim bitti. Millet kararını verdi. Ya istikrar ya kaos dedim; millet kaosu seçti, hayırlı olsun*"¹⁸ şeklinde yorumlamış ve gerek HDP'ye gerekse HDP'ye destek veren halka yönelik saldırılar hız kazanmıştır. Tüm halka yönelik bu gözdağı, hükümet kurulmayacağına netleşmeye başladığı Ağustos sonunda, iktidara yakın Star gazetesinin manşetine taşınmıştır: "Ya istikrar ya kaos". İktidarın sözcüsü Akit ve Star gazeteleri tabloyu netleştirmiştir: "Ya başkanlık ya kaos"¹⁹. Cumhurbaşkanı'nın ağızından verilen bu sözler, Kasım'da gerçekleşecek seçim ve yaklaşan kanlı günler için de işarettir. Nitekim çözüm sürecinin akamete uğramasından sonra, 1 Kasım seçimlerine gidilirken, 16 Ağustos günü hukuki temelden yoksun sokağa çıkma yasakları ilan edilmeye başlamıştır.

¹⁸ <http://www.radikal.com.tr/secim-2015/burhan-kuzu-sonuctan-mutsuz-bu-sonuclari-hak-etmedik-1374840/>

¹⁹ <http://www.haberdar.com/medya/akp-de-tum-yollar-kaosa-cikiyor-h15712.html>

Diyarbakır'da en az 63, Mardin'de 18, Şırnak'ta 13, Hakkâri'de 11, Muş, Batman ve Bingöl'de 2'şer kez ve Dersim'de 1 kez ilan edilen, toplam 9 il ve 35 ilçede 114 kez ilan edilen sokağa çıkma yasaklarında sistematik insan hakları ihlalleri yaşanmıştır. Şimdiye kadar Cizre, Silopi, İdil, Şırnak, Yüksekova, Nusaybin ve Sur'da yasaklar başladığından bu yana (Ağustos 2015'ten beri) 863 kişinin hayatını kaybettiği²⁰ sokağa çıkma yasaklarından en az 1 milyon 671 bin kişinin yaşam ve sağlığa erişim hakkı olumsuz etkilenmiştir²¹. Aralık ayında ilan edilen sokağa çıkma yasaklarında ise başta kitlesel ölümler ve göçe zorlama olmak üzere çok sayıda suç işlenmiştir ve yasaklar aylar sürmeye başlamıştır. Tam zamanlı devam eden bu yasaklarda, gerek yasağı başta Anayasa, AİHS ve ulusal mevzuat olmakla beraber hukuka aykırı biçimde ilan eden mülki amirler, gerekse yasak boyunca herhangi bir hukuk kuralıyla bağlı gibi davranmayan kolluk güçleri hiçbir şekilde soruşturma ve kovuşturmayla karşı karşıya kalmamışlardır.

Yukarıda detaylarıyla açıklanan cezasızlık süreçlerinden bir yenisini teşkil eden sokağa çıkma yasaklarıyla ilgili yapılan suç duyuruları sessiz sedasız kovuşturmaya yer olmadığına dair kararlarla kapatılırken, başta HDP'li siyasetçiler olmak üzere bu hak ihlallerini dile getiren her kişi ve kesim, örgüt propagandasıyla suçlanarak yargılama süreçleriyle yüz yüze bırakılmıştır. Hükümet operasyonlara desteğini her fırsatta kamuoyuna duyururken, operasyonlarda, mevcut yasalarca kendilerine verilen yetkilerin dışına çıkan, şiddet uygulayan, öldüren, yakan, yıkan, işkence eden ve insanlık dışı muamelelerde bulunanlar hakkında yasal işlem yapılması için Milli Savunma Bakanlığının ve Başbakanlığın izin verme koşulu öngören yasa tasarısı, TBMM'den geçerek yasalaşmıştır.

Türkiye'de bir örneği daha görülmemiş uygulamayla, il ve ilçe merkezlerini yerle bir eden operasyonları gerçekleştiren kolluk güçlerine sınırsız yetki verilirken, karşılığında hiçbir sorumluluk yüklenmemesi, sorunların çözümünde askeri yöntemlerin benimsendiğinin yeni bir göstergesidir. Müzakere yerine şiddeti tetikleyecek yolların seçilmesi, kolluk kuvvetlerine hukukun sınırlarını adeta unutturmuştur.

²⁰ TİHV Dokümantasyon Merkezi tarafından verilen kısmi bilgiye göre en az 321 16 Ağustos 2015 ile 16 Ağustos 2016 tarihleri arasında sadece resmi sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş zaman dilimleri içerisinde, bu kapsamdaki bölgelerde yaşamlarını yitirdikleri tespit edilebilmiştir. Bu kişilerden; 79'u çocuk, 71'i kadın ve 30'u 60 yaşın üzerindedir. Yine bu kişilerden en az 73'ünün sağlığa erişim hakkından yoksun bırakılmaları sonucu yaşamlarını yitirdikleri iddia edilmektedir. En az 202 sivilin ise ev sınırları/kapalı alanlar içerisinde yaşamlarını yitirdikleri belirtilmektedir. <http://tihv.org.tr/16-agustos-2015-16-agustos-2016-tarihleri-arasinda-sokaga-cikma-yasaklari-ve-yasamini-yitiren-siviller-bilgi-notu/>

²¹ TİHV Dokümantasyon Merkezi'nin verilerine göre ve yalnızca 11 Aralık 2015 – 8 Ocak 2016 arasını kapsayan yasaklara ilişkin hazırlanmış rapora uyarınca: <http://tihv.org.tr/16-agustos-2015-16-agustos-2016-tarihleri-arasinda-sokaga-cikma-yasaklari-ve-yasamini-yitiren-siviller-bilgi-notu/>

Nitekim darbe gecesini kışladan çıkararak girişime katılanlardan biri de Çakırsöğüt Jandarma Komando Tugay Komutanlığı'ndan çıkan zırhlı araçlarla kent merkezine girmeye çalışan askeri birliklerdir.

2.2. Darbe Günü Yaşananlar ve Soru İşaretleri

Komisyon çalışmalarına başladığı günden itibaren, darbe girişiminin tüm veçheleriyle aydınlatılabilmesi için öncelikli olarak darbe günü yaşananların tam ve tutarlı bir seyrinin çıkarılması gereğini vurguladık. Oysa çalışmalar hakikati ortaya çıkarmayı değil, darbeye ilişkin iktidarın senaryosunun pekişmesini ön plana alan bir yaklaşımla sürdürülmüştür. Başta Cumhurbaşkanı Erdoğan, Başbakan Binali Yıldırım, Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar ve MİT Müsteşarı Hakan Fidan olmak üzere, darbe girişimine dair ilk ağızdan bilgisine başvurulması gereken kişiler komisyon toplantılarına teşrif etmemişlerdir. Hulusi Akar ve Hakan Fidan komisyonun sorularını yazılı cevaplamayı uygun görmüş, ancak yazılı usul de bazı soruların aydınlatılması ve çelişkilerin giderilmesi için yeterli olmamıştır.

Darbe günü yaşanan maddi gelişmelerin tüm çelişki ve şüphelerden arındırılarak aydınlatılması, darbe girişimi hakkında doğru bir fikir edinmenin tek yoludur. O günün ve öncesinin etkili bir projeksiyonu, darbenin önlenip önlenemeyeceğini anlamamıza yardımcı olacaktır. Buna rağmen, komisyon sürecinde bu yöndeki taleplerimiz hiç kabul görmemiştir. Komisyon çalışmalarının başından itibaren darbe girişiminin sorumlusu olarak gösterilen yegane örgüt Fethullahçı Terör Örgütü'dür. Oysa olayların akışındaki bazı boşluklar, akıllara darbeci bir ittifakın çok da imkansız olmadığını düşündürmekte, aynı şekilde darbe sürecinde işleme muhtemel çeşitli pazarlık ve müzakere ihtimallerini güçlendirmektedir.

2.2.1. Darbe Günü Yaşananlar

Darbe günü neler yaşandığına ilişkin beyanlar gerek yer yer birbirleriyle, bazen de kendi içlerinde önemli çelişkiler barındırmaktadır. Bu başlık altında sırasıyla darbe gecesindeki gelişmelere yer verilecektir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, darbe gecesine ilişkin kilit konumda bulunan isimlerden bazıları Komisyon'a hiç davet edilmemiş, bazıları yazılı olarak bilgi vereceklerini söylemişlerdir. Yazılı olarak bilgi vereceklerini söyleyen Genelkurmay Başkanı ve MİT Müsteşarı'nın yazısı, sırasıyla 30 Mayıs ve 26 Mayıs günü yani komisyon çalışmaları tamamlandıktan beş ay sonra Komisyon'a ulaşmıştır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ifadeleri açık çelişkiler içermesine rağmen bugüne kadar ne bir gazeteci bu soruları kendisine sorabilmiş, ne de Komisyon çelişkileri gidermek üzere kendisini davet etmiştir. Darbe girişiminin ilk hedefi olan Cumhurbaşkanı, 15 Temmuz'u 16 Temmuz'a bağlayan gece 04.22'de Atatürk Havaalanı'nda yaptığı açıklamada, "*Öğleden sonra bir hareketlilik ne yazık ki silahlı kuvvetlerimizin içinde mevcuttu*" demiştir. 18 Temmuz günü CNN International'da katıldığı yayında ise "*O gece saat 20.00 civarında bir haber aldım. Bazı bölgelerde gelişmeler olduğunu öğrendim. Biz de harekete geçmeye karar verdik.*" İki gün sonra, yani 20 Temmuz günü Al Jazeera yayınında soruları yanıtlarken ise: "*Eniştemde kaldım. Eniştem haber verdi, onun verdiği habere önce inanmadım. Sonra gelişmeler bunu doğruladı. Doğruladıktan sonra MİT Müsteşarıyla görüşmeyi sağladım. Burada istihbarat zaafı olduğu ortada*" demiştir. 21 Temmuz günü Reuters'a yaptığı açıklamada ise Erdoğan, "*Saat 16.00-16.30 civarı kendisini arayan eniştesinin, Beylerbeyi civarında bir hareketlilik olduğunu, köprüye girişlerin engellendiğini*" söylediğini aktarmıştır. 30 Temmuz günü ise, ATV-A Haber ortak yayınında, "*O gün 21.15 civarında falan bir şeyin başladığını duyuyoruz. 21.30'da eniştem beni aradı.*" demiştir.

Cumhurbaşkanı'nın enişttesi Ziya İlgen'in açıklaması ise saati belirtmediği gibi, anormalliğin tam olarak nasıl öğrenildiğine de ışık tutmamaktadır: "*Beylerbeyi civarında bir askeri hareketlenme olduğunu telefonda bana bir kardeşimiz bildirdi. Biraz bekledim, ikinci bir telefon aldım. Askerler tarafından köprüünün kapatıldığını söylüyordu ikinci arayan kişi. Ve bunun üzerine hiç vakit kaybetmeden beyefendiyi (Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı) aradım. Darbe oluyor diye de uyardım*" dedi. Komisyon tarafından dinlenmesi HDP tarafından talep edilmişse de, İlgen Komisyon'a davet edilmediği gibi, darbe girişimini Cumhurbaşkanı'na haber veren enişteyle ilgili Komisyon raporunda tek bir satır bile yoktur.

Başbakan Yıldırım ise, Ankara Gölbaşı'ndaki Özel Harekat Polis Merkezi'ni ziyaretin ardından sorulan soruları yanıtlarken "*Darbe girişiminin başladığını biz hemen hemen bir 15 dakika sonra öğrendik. Kimden öğrendik? Yakın korumalarımızdan ve vatandaştan öğrendik. Eşimizden, dostumuzdan öğrendik. Yani bize ondan önce bu konudaki tehdidin boyutu, neler olduğu hakkında herhangi bir bilgi gelmiş değil. Madem bu iş kamuoyuna açık hale geldi, ben de bu kadarını söyleyeyim. Ama bunların şu anda önemi yok. Şu anda önemi olan şey biz bertaraf ettiğimiz bu belanın tekrar dönüp dolaşıp bir tehdit olmaması için ne lazımsa onu yapıyoruz.*" demiştir²². Yıldırım da maalesef komisyonda dinlenmemiştir.

²² <http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/07/22/basbakan-darbe-girisimini-15-dakika-sonra-ogrendik>

Darbe Komisyonu'na Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar'dan gönderilen yazıya göre Akar, öğleden sonra makam odasında çalışırken Genelkurmay 2. Başkanı Yaşar Güler, kendisini Hakan Fidan'ın aradığını, bir binbaşının müsteşarlığa gittiğini, Müsteşar Yardımcısı'nı karargaha göndermek istediklerini, gönderdiklerini iletmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda MİT Müsteşarı'na yönelik bir kaçırma eylemi olabileceği ihbarı alınmış, ancak bunun altında daha ciddi başkaca şeyler olabileceği de değerlendirilmiştir. Bu nedenle Saat 18.30'da havada olan tüm uçakların inmesi ve uçuş yasağı direktifi verildiğini, 19.06'da emrin ulaştığını teyit ettiğini söylemiştir.

MİT'in beyanları da Akar'ın beyanlarıyla uyumludur. Buna göre ihbarcı binbaşı saat 14.20'de gelmiş, 15.30'da içeri alınmış, görüşmenin ardından saat 16.20'de Müsteşar, Genelkurmay 2. Başkanı'nı arayarak bilgi vermiştir. 16.40'da Genelkurmay Başkanı Müsteşarı aramış ve Müsteşar, yardımcısını saat 18.00'de Genelkurmay Başkanlığı'na göndermiştir. MİT'ten gelen yazıda Cumhurbaşkanı'nın koruma müdürünün arandığı ancak Cumhurbaşkanı'nın müsait olmadığı söylenmiştir.

Aynı şekilde darbe girişiminde yer aldıkları iddiasıyla tutuklu bulunan askerlerin cezaevine gidilerek Komisyon tarafından dinlenmesi toplantıda karara bağlanmışsa da, bu hiç gerçekleşmemiştir. Komisyon'un gezi programları İstanbul ve Marmaris ile sınırlı kalmış, bu gezilerde komisyon çalışmalarına katkı sunacak fazla bilgi elde edilememiştir.

Eski İçişleri Bakanı Efkân Ala, 15 Temmuz darbe girişimi hakkında, "*Bize 'şu saat şu olacak' diye bir istihbarat gelmiş değildi. Ancak bunların bir adımı kaybedince başka bir adımı devreye sokacakları şeklinde değerlendirmeler hep oldu.*" demiştir. Yani net bir istihbaratının olmadığını söylemiş ve o geceyi şu şekilde anlatmıştır: "*Ben Erzurum'daydım, Sağlık Bakanımızın kardeşi vefat etmişti. Akşam sularında başsağlığı dileklerinde bulduk ve oradan 21.20'de tarifeli uçakla Ankara'ya hareket ettik. Biz Ankara'ya indik saat 23.00 sularında. İner inmez uçakta telefonlar açıldı ve koruma müdürü 'darbe oluyormuş' dedi. Bu sırada MİT Müsteşarı Hakan Fidan aradı. Nerede olduğumu sordu ve durumu söyledi. Uçaktan indikten sonra havalimanında bakan yardımcımızla, danışmanlarla, diğer arkadaşlarla değerlendirme yaptık. Emniyet Genel Müdürü'nü ve jandarmayı aradım, kesinlikle Türkiye sathında silahla karşı koyulacağı talimatını verdim.*"

Darbe gecesine dair aydınlatılmayı bekleyen bir diğer nokta da düğündür. O gece Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Abidin Ünal ve komuta kademesinden 9 havacı general, Emekli Korgeneral Mehmet Şanver'in kızının düğününde bulunmaktaydı. Şanver o geceye

ilişkin "Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Abidin Ünal; 'Şanver, Ankara'da kontrolsüz uçuşlar yapılıyor, muhtemelen darbe teşebbüsü var' dedi. Eskişehir Harekat Merkezi'ni arayarak sorumlu komutan Tuğgeneral Recep Ünal'ı buldum. Bana, kontrolümüz dışında uçuşlar olmaya başladı. Harekat merkezine 'Hepsini indirin, uçuşa mani olacak tedbirler alın' direktifini verdim. İki uçağın Erzurum'dan kalkışını iptal ettirdim. Meğerse o uçaklar İçişleri Bakanı Efkan Ala'nın uçağını önlemek için kaldırılacaktı. Savcı bana 'Siz neden karşı harekat olarak uçak kaldırmadınız?' diye sordu. Bütün uçaklar silah yüklüydü. Hangi pilotun hangi tarafta olduğunu bilmiyorduk. Uçakların pilotları yanlış tarafta yer alıyor olsaydı, biz de o bombalamalara alet olacaktık" demiştir.

Tutuklu darbecilerin o geceye ilişkin ifadeleri de basına yansımıştır. Mehmet Şanver'in düğününe davetli olduğu halde gitmeyip darbe gecesini Akıncılar Üssü'nde bulunan eski Hava Kuvvetleri Komutanı Akın Öztürk, "Akıncı Üssü'nde mutlak uçak iniş ve kalkışları oluyordu. Devamlı hareketlilik olduğu için önce bir şey fark etmedim, düğün sahibi Mehmet Şanver'i aradım, tebrik ettim. Bir süre sonra o da beni tekrar aradı. Uçakların alçak uçuş yaptığını, ne olduğunu sordu. Televizyonda alt yazı geçtiğini söyledi. Ben de bu sırada televizyonda gelişmeleri izliyordum. Hava Kuvvetleri Komutanı da bu düğünde idi. Beni aradı ve uçakların Ankara'da alçak geçiş yaptığını söyledi, 'Bu duruma müdahale et' dedi." şeklinde ifade vermiştir.

Mehmet Dişli'nin ifadesi şu şekildedir: "O gün de beni ofisimden ya özel kalem ya emir subayı ya da danışman aradı. Tam hatırlamıyorum kimin aradığını. Komutanın odasına girerken o katta özel kuvvet giyimli 2-3, yüzleri açık ancak tanımadığım şahıslar karşıladı. Komutan'ın odasına girmeden 2 ofis vardır. Birine beni çektiler. 'Silahlı Kuvvetler duruma, yönetime el koydu. Yurtta Sulh Cihanda Sulh Operasyonu başladı. Komutan'ın da bizimle olmasını istiyoruz' dediler... Bana, 'Sana güvenir, sen ikna edersin, yoksa ikinizi de paketleyip götüreceğiz' dediler. Bana uçakların havada olduğunu, sıkıyönetim emrinin yayımlandığını söylediler. Bütün komutanların bunun içinde olduğunu söylediler. 'Olmayanları şu anda alıyoruz. Zaten tutuklanıyorlar' dediler. Beni Komutan'ın odasına soktular."

Levent Türkkân ise "Ben darbe yapılacağını 14-07-2016 günü saat 10-11 sıralarında öğrendim. Genelkurmay Başkanı Danışmanı Kurmay Albay Orhan Yıkılkan bana darbe planladıklarını, Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar, Genelkurmay Başkanı, Kuvvet Komutanları ve Orgenerallerin tek tek alınacağını, sessiz sedasız işin biteceğini, bu işin 15-07-2016'yı 16-07-2016'ya bağlayan gece saat 03:00'te yapılacağını söyledi. Bana darbenin

yapılacağı gün görevimin Hulusi Akar Paşa'yı etkisiz hale getirip işi kolaylaştırmak olduğunu söyledi. Yine söylediğine göre Hulusi Akar Paşa'yı etkisiz hale getirdikten sonra Özel Kuvvetler gelip alacaktı. Ben Orhan Yıkılkan'ın bana verdiği görevi sorgulamadan kabul ettim.” diyerek darbe girişiminde yer aldığını kabul etmiştir.

Ankara Batı Cumhuriyet Başsavcılığı'na mağdur sıfatıyla ifade veren Hava Kuvvetleri Komutanı Abidin Ünal ise, *"Muharip Hava Komutanı Korgeneral Mehmet Şanver'in kızıyla emekli Hava Tuğgeneral'in oğlunun İstanbul Deniz Kulübü'ndeki yapılan düğüne davetli olarak gittim. Saat 19:30 sıralarında düğün salonunda bulunuyordum. Bu saatte kadar da herhangi bir olumsuzluk ya da olağanüstü bir durum hissetmedim. Tahminime göre saat 21:30 sıralarında eşim beni telefonla aradı Genelkurmay'da görevli Hava Korgeneral Fikret Erbilgin'in gözetimine alındığını bana söyledi ve durumun ne olduğunu merak ettiğini söyledi. Bunun üzerinde ben de Ankara'da vekil olarak bıraktığım Tümgeneral Cevat Yazgılı'yı aradım. Ben Cevat Yazgılı ile telefonla Ankara'da ne olduğunu konuşurken telefonda jet seslerinin geldiğini duydum, ne olduğunu sordum, kendisi "ben de bilmiyorum ancak şu anda Ankara'nın üzerinde jetler geziyor" demiştir.*

2.2.2. İfadelerdeki Çelişkiler ve Aydınlatılmayan Sorular

Darbe girişimine dair istihbaratın MİT'ten Genelkurmaya iletilmesi saat 18.00 civarında gerçekleşmiştir. Her ne kadar MİT'in verdiği bilgilerde Cumhurbaşkanı'nın koruma müdürüyle görüşüldüğü yazılıysa da, bu denli ciddi bir ihbarın bizzat Cumhurbaşkanı'na neden iletilmediğine dair bir açıklama yoktur. Aynı şekilde gerek MİT, gerekse Genelkurmay Başkanlığı tarafından Başbakan ve İçişleri Bakanı'nın haberdar edilmemesi de anlaşılır gibi değildir.

Cumhurbaşkanı'nın darbe girişimini ne zaman ve nasıl öğrendiği hala muammadır. Bu kadar kritik bir güne ilişkin hemen her açıklamasının çelişkili olması da kafalarda soru işaretleri uyandırmaktadır.

İstihbaratın Genelkurmay ve MİT tarafından saat 18.00 de değerlendirilmesi ve ciddiye alınması üzerine, ihbar hava yoluyla yapılacak bir saldırı içermesine rağmen Hava Kuvvetleri Komutanı'nın haberdar edilmemesi, Komutan'ın düğüne giderek programına devam etmesinin nedeni, Komisyon'a sunulan belgelerde yer almamaktadır. Aynı şekilde Akar'ın *"Bilginin geldiği makam itibarıyla ciddiye aldık. Ben, Yaşar Paşa ve Kara Kuvvetleri Komutanı Salih Zeki Çolak ile acilen alınacak tedbirleri tartışmaya başladık."* sözleriyle ihbarın ciddiyetinde

fikir birliğine vardıkları anlaşılmaktadır. Buna rağmen MİT Müsteşarı da programını bozmayarak saat 20.30'da MİT Karargahı'nda Suriye Ulusal Koalisyonu eski Başkanı Muaz Hatip ile görüşmek için Genelkurmay'dan ayrılmıştır. Böyle üst düzey ve ciddi bir görüşmenin ardından, MİT Müsteşarı'nın programında değişiklik yapmaması da izaha muhtaçtır. Aynı şekilde ihbarın ciddi olduğunu değerlendiren Genelkurmay Başkanı'nın her şeyden önce kendi güvenliğini de hesaba katması gerekirken, makamında subaylar tarafından gözaltına alınması da açıklanması gereken önemli bir noktadır.

İhbarı Genelkurmay Başkanı'ndan önce MİT'ten alan Genelkurmay 2. Başkanı'nın da akıbeti benzer olmuştur. Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Yaşar Güler de yakın ekibinden bir subay tarafından silah zoruyla rehin alınmış, karargahtaki generaller de darbeye destek verenler tarafından tutulmuştur. Deđerlendirilip önlem alınan bir ihbara rağmen bu güvenlik zafiyetinin yaşanması da izaha muhtaçtır.

Bu çelişki ve boşluklar, bizi gerek Genelkurmay Başkanı'nın, gerekse MİT Müsteşarı'nın darbe gecesindeki konumunu yeniden düşünmeye sevk etmektedir. Keza operasyonla kurtarıldığı açıklanan Akar'ın başarısız olduklarını anlayan darbecilerin Akıncılar Üssü'nde bulunan bir helikopteri vermesiyle Çankaya Köşkü'ne gittiği anlaşılmıştır. Akar'ın Dişli'nin ateş edilmesin diye helikoptere bindiğini söylemesi, Dişli'nin helikopterde telefon görüşmeleri yapmış olması pazarlık ve müzakereler sonucu darbe girişiminin farklı bir yöne evrildiği yönünde bir emare olarak değerlendirilebilir.

Genelkurmay Başkanlığı ve Akıncı Üssü'nün güvenlik kameralarının görüntüleri ne kamuoyuyla ne de komisyonla paylaşılmıştır.

Hem Erdoğan, hem de Yıldırım, darbe girişiminin başladığı 21.30'dan sonra MİT Müsteşarı Hakan Fidan'a ulaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Bunun nedeni de hala belirsizdir.

Gerek Mehmet Şanver ve Abidin Ünal'ın ifadelerinde yer alan konuşmalarda gerekse Akın Öztürk'ün ifadelerinde, Genelkurmay Başkanı'nın her yere gönderdiği söylenen uçuş yasağı emrinden bahsetmemişlerdir. Şanver, dönemin İçişleri Bakanı Ala'nın uçağını hedef alan iki uçağın kalkışına engel olduğunu ifade etmiştir. Şanver'in bir telefonla engel olabildiği uçak kalkışına Genelkurmay Başkanı'nın emrinin yeterli olmaması da açıklamaya muhtaçtır.

Darbe girişimine katılan ve cemaatçi olmayan askerlerin siyasi aidiyetleri de ele alınmamıştır. Darbe girişiminin bir ittifak neticesinde gerçekleşmiş olduğu fikri Komisyon çalışmalarında da ciddiyle değerlendirilmemiştir.

2.3. Darbe Girişiminin Bastırılması OHAL ve Anayasa Değişikliği

Darbe girişimi gerekçe gösterilerek 20 Temmuz günü, 21 Temmuz'dan itibaren geçerli olacak şekilde üç ay süreyle OHAL'in ilan edilmesiyle, 14 yıl sonra yeniden Türkiye'de olağan hukuk rejimi askıya alınmıştır. Asli düzenleme yetkisi olan yasamanın yerini Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri (OHAL KHK) ile yürütmenin aldığı bu rejim süresince Türkiye'nin insan hakları karnesi gittikçe kötüleşmiştir.

Bakanlar Kurulu'nun 2016/9064 sayılı kararı 21 Temmuz günü TBMM Genel Kurul'unda görüşülmüştür. Adalet Bakanı hükümet adına bu kararı açıklarken şu ifadeleri kullanmıştır: *"OHAL kararı, demin açıkça ifade ettiğim gibi, devletin kendi görevlerini olağanüstü hız ve kararlılıkla kısa süre içerisinde yerine getirmesi ve devlet içindeki Fethullahçı terör örgütüne ait bütün unsurların temizlenmesi ve Türkiye'de bundan sonra yeni bir darbenin tekrarlanmasının önlenmesi amacıyla matuftur."*²³

CHP özetle darbecilere, çeteye karşı verilecek mücadelede iktidarın yanında olduğunu, bu amaca yönelik olarak Meclise getirilecek düzenlemelere de destek vereceklerini ancak, olağanüstü hâlin, bunlarla mücadele ederken, toplumdaki mevcut öfkenin de etkisiyle ya da iktidarı kullanma konusundaki kontrolsüzlükle demokrasi açısından olumsuz sonuçlar doğabileceğini vurgulamıştır. Tezcan'a göre, demokrasiyi kurtarmanın ve demokrasiyi büyütmenin yolu, olağan yöntemlerle hukukun içerisinde mücadele etmektir.

MHP grubu adına söz alan Erkan Akçay, cemaat örgütlenmesi konusunda daha önce ikazlarda bulduklarını, ancak bu uyarıların hiç dikkate alınmadığını ifade etmiştir. Akçay: *"bu örgütü canavarlaştıran, kamuda istediği gibi at koşturmasına fırsat veren, toplumsal ve bürokratik örgütlenmesine imkân sağlayan istihbarat zaafiyeti değil, üzümlere söylüyoruz ki yönetim zaafiyetidir"* demiştir. Hiçbir kuvvet komutanının desteklemediği bu girişimin ardından general ve amirallerin yaklaşık üçte birinin darbe iddiasıyla gözaltına alınmasını ve 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında (girişimin üzerinden henüz bir hafta geçmemişken) görevden

²³ <https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem26/yil1/ham/b11701h.htm>

uzaklaştırılan ve gözaltına alınan kamu personeli sayısının 50 bini geçmesini kaygı verici bulan Akçay, bu kaygılara rağmen OHAL ilanına olumlu oy vereceklerini ifade etmiştir.

Darbe girişiminin de olağanüstü hal ilanının da karşısında olan HDP ise, birikmiş OHAL tecrübesinin herhangi bir çözüm kapısı aralamadığını vurgulayarak, toplumda yeni kutuplaşmaların önünün açılmasının barış getirmeyeceğini ifade etmiştir. Bu görüşlere rağmen OHAL Genel Kurul'da onaylanmıştır. Sürekli uzatılan OHAL, Temmuz ayında 1 yılını dolduracaktır. İlk KHK OHAL ilanının hemen ardından 23 Temmuz günü yayınlanmıştır. Bugüne kadar sayısı 24'ü bulan Kanun Hükmünde Kararname ile binlerce kamu görevlisi (hatta kamu görevinden ayrılanlar veya emekli olanlar da) ihraç edilmiştir. Gazete, radyo, ajans ve televizyonlar KHK'ler ile kapatılmış, ifade özgürlüğü ve basın hürriyeti kısıtlanmıştır. Hastaneler, yurtlar, sendikalar yine bu KHK'ler ile kapatılmıştır. KHK'ler ile sadece kişi ve kurumlara yönelik ihraç veya kapatma kararları yayımlanmamış, hukukun temelini oluşturan Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu gibi temel hak ve özgürlüklerin çerçevesini çizen kanunlar da değiştirilmiştir. Dahası, KHK ile alınan 'tedbirlere' karşı hiçbir etkili hukuk yolu bulunmamaktadır.

22 Kasım 2016 günü bütçe görüşmeleri sırasında Adalet Bakanlığı'nın açıkladığı verilere göre, cemaat soruşturmaları kapsamında işlem yapılmış şüpheli sayısı 92 607'dir. Bunlardan 36 951'i tutuklanmıştır. Bu sayı Mayıs ayına gelindiğinde artmıştır: 154 bin 694 kişi hakkında işlem yapılırken, 50 bin 136 kişi ise tutuklanmış, 7 bin 112 kişi hakkında ise yakalama kararı çıkarılmıştır²⁴.

Anayasa temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının durdurulması başlığıyla olağanüstü hallerde hakların askıya alınmasının usulleri ve sınırları çizilmiştir. Bu düzenlemenin yapıldığı 15. maddenin ikinci fıkrası OHAL'de dahi askıya alınamayacak güvenceleri sıralamıştır. Kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi bütünlüğüne dokunulamayacağı, kimsenin din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağı, bunlardan dolayı suçlanamayacağı, suç ve cezaların geçmişe yürümeyeceği, suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimsenin suçlu sayılamayacağı bu güvencelerdendir. Anayasa'nın 15. maddesiyle uyumlu olarak, 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu da bir temel hak ve özgürlüklere dair sınırlamaları çizmiştir. Özellikle yaygın şiddet nedeniyle ilan edilen OHAL

²⁴ <http://1habervar.com/girisimin-bilancosu-darbeyi-aratmiyor!,9927>

döneminde kullanılacak yetkilerin sınırlarının düzenlendiği 11. madde bu açıdan bağlayıcı olmalıdır.

İstisnai bir yönetim biçimi olduğundan mutlaka süre sınırına riayet edilerek uygulanması gereken OHAL'de yapılan düzenlemeler de, OHAL'in ilan edilme amacına uygun, evrensel ilkelerin çizdiği sınırlar çerçevesinde olmalıdır. Bir yılını tamamlamasına bir buçuk aydan kısa bir süre kalan OHAL'de yapılan uygulamalar ise bu standartlardan yoksundur. Herhangi bir yargılama süreci olmaksızın, kerameti kendinden menkul listelerle binlerce insan ihraç edilmiştir. İhraç edilmek, kutuplaşan Türkiye'nin OHAL şartlarında yalnızca işini kaybetmek anlamına gelmemektedir. İhracın sebebi 'terör' bağlantısı olduğundan, bu şekilde yaftalanan kişiler toplumun her alanından dışlanmaktadır. Sivil ölüme mahkum edilenlerden, tutuklanarlardan veya bu kişilerin yakınlarından en az 35 kişi intihar etmiştir²⁵.

İhraç edilenler arasında yukarıda darbe mekaniğini tetikleyen süreçlerde bahsedilen sokağa çıkma yasakları esnasında devletin hukuk dışındaki faaliyetlerini eleştiren ve kamu gücünü insan haklarına riayete davet eden bir imza metni olan "Bu Suça Ortak Olmayacağız"ı imzalayan akademisyenler de vardır.

İhraç edildikten sonra işlerini talep eden eğitimciler Nuriye Gülmen ve Semih Özakça'nın durumu, KHK'lerle yaratılan hukuksuzluğun boyutlarını gözler önüne sermektedir. Öğretim Görevlisi Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP) kapsamında Konya Selçuk Üniversitesi'nde kadrolu olarak çalışan Nuriye Gülmen, 9 Kasım'da açığa alınmıştır. Sözleşmenin yenilenmemesi üzerine açtığı davayı kazanan Gülmen, göreve başladığının ertesi günü OHAL KHK'siyle ihraç edilmiştir. Açığa alındığı günden bugüne, neredeyse her gün tek başına eylem yaparak işini isteyen Nuriye Gülmen, neredeyse her eylemde de gözaltına alınmıştır. Gözaltı işlemlerinin çoğunda polis orantısız şiddet kullanmış, bu şiddet darp raporuyla da tespit edilmiştir. Gülmen, kararlı direnişi nedeniyle BBC tarafından hazırlanan 2016'nın önde gelen 8 kadını listesinde de yer almıştır.

Mardin Mazıdağı Cumhuriyet İlkokulu'nda üç yıldır öğretmenlik yaparken Semih Özakça da 29 Ekim 2016'da Resmi Gazete'de yayınlanan 675 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile "Terör örgütlerine veya Milli Güvenlik Kurulunca Devletin milli güvenliğine karşı faaliyette bulunduğuna karar verilen yapı, oluşum veya gruplara üyeliği, mensubiyeti veya iltisakı yahut bunlarla irtibatı olduğu" gerekçesiyle görevden ihraç edilmiştir. Nuriye Gülmen'in eylemine

²⁵ <https://www.evrensel.net/haber/317685/fetoden-suclananlara-iliskin-rapor-35-intihar-yasandi>

desteğe gelen Semih Özakça da defalarca gözaltına alınmış, polis şiddetine maruz kalmıştır. 9 Mart günü Nuriye Gülmen ile beraber açlık grevine başlayan Özakça'nın eylemlerinin toplumda karşılık bulması ve kitlesel olarak destek görmeye başlamasından sonra skandal bir gerekçeyle Gülmen ve Özakça'nın tutuklanmasına karar verilmiştir. Sorguda, "Masumane hak arayışı görünümündeki bu eylemlerin asıl amacı nedir?", "Ülkemiz genelinde eylem birlikteliği yaparak ülkemizde gezi türü olaylar mı başlatmak istiyorsunuz?", "Yaptığınız eylemlerle hak arayışından uzak halkta kin ve nefret uyandıran eylem tarzı yapmanızın amacı nedir", "Ölüm orucu eylemi yapmanız konusunda size ne tür menfaatler sunulmaktadır?", "Gitar çalıp şarkı söylediğin bir video paylaşılmış, sen de beğenmişsin, paylaşılanların örgüt üyesi olabileceğini düşündün mü?" gibi gülünç denilebilecek sorular sorulmuş, iki eğitimci de *"delillerin henüz tam olarak toplanmamış olması tutuklanmamaları halinde adaletin işleyişine zarar verecekleri ve eylemlerin ceza süreleri dikkate alındığında adli kontrol koruma tedbirlerinin yetersiz kalacağı anlaşılma ile şüphelilerin üzerlerine atılı suçlar nedeniyle"* tutuklanmışlardır. Açlık grevine cezaevinde de devam eden eğitimciler, haklarını aramaya devam etmektedirler.

KHK'lerle hukuk sistemimizde yer bulan garabetlerden bir diğeri de kayyum atamalarıdır. Halkın seçilmiş yerel yöneticileri, mesnetsiz bir 'terör' isnadıyla görevden alınmakta, yerlerine merkezi idarenin belirlediği kayyumlar atanarak halkın iradesi gasp edilmektedir. HDP'nin bileşeni olan DBP'li belediyelerin hedef alındığı operasyonlarda, bugüne dek 35'i kadın, 86 belediye eş başkanı tutuklanmış, 25'i kadın 53 belediye eş başkanı görevden alınmış, toplam 56 belediye eş başkanı gözaltı/tutuklamadan sonra serbest bırakılmıştır; 7 kişi halen gözaltındadır ve 4 kişi hakkında da arama kararı bulunmaktadır. Toplamda 39 belediyenin yönetimi seçilmişlerden alınarak yerlerine kayyum atanmıştır. Türkiye hukukunda bulunmayan belediyeler kayyum atanması gibi bir sistem, Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamesi ile getirilmiş (Olağanüstü Hal Kanunu'nda buna cevaz veren hüküm olmamasına rağmen) ve İçişleri Bakanı tarafından, "28 belediyenin yönetimi Kandil'den milli iradeye geçecek" sözleriyle savunulmuştur²⁶. İlk kayyum atamaları 28 belediyeye yapılmış, ardından diğer belediyelere yayılmış, 7 Aralık itibarıyla 39'u bulmuştur. Bu 39 belediyenin içinde, DBP'nin elindeki 3 büyükşehir belediyesi olan Diyarbakır, Van ve Mardin de bulunmaktadır. Kayyum atanan belediyelerin önce çok dilli tabelaları kaldırılarak belediye binalarının her tarafına bayraklar asılmış, ardından kadın çalışmaları ve sokağa çıkma yasaklarından etkilenen yerlere yardım çalışmaları durdurulmuştur.

²⁶ <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37319849>

Seçimle yönetime gelmiş demokratik yönetimlerin, hukuk dışı yöntemlerle alaşağı edilmelerine bir karşı çıkış olabilecek darbe karşıtı duruş, söz konusu olan HDP'nin bir bileşeni olan DBP'li belediyeler olduğunda dikkate alınmamaktadır.

KHK'lerle yapılan işlemlere karşı da herhangi bir yargı veya denetim mekanizması bulunmamaktadır. Bu itibarla hem herhangi bir soruşturma süreci geçirilmeden, kurum yöneticilerinin veya ihbarcılarının listeleriyle kitlesel tasfiyeler yaşanmakta, hem de bu tasfiye süreci herhangi bir denetime tabi tutulmamaktadır. HDP olarak Meclis bünyesinde bir OHAL Denetleme Komisyonu kurulmasını teklif etmişsek de bu AKP'nin oylarıyla reddedilmiştir. Aynı şekilde KHK'lerle yapılan işlemler sonucunda oluşan mağduriyetlerin tespiti ve giderilmesinin yollarının araştırılması için verilen araştırma önergelerimiz de reddedilmiştir.

Olağanüstü hal ilanının demokrasiyi koruyacak bir kalkan olmadığı, aksine diktatöryel eğilimleri beslediğini söyleyen Agamben, uzatılmış bir OHAL rejiminin hüküm sürdüğü ve polis operasyonlarının yargı mercilerinin yerine geçtiği bir ülkede, kamu kurumlarının hızlı ve geri dönüşsüz bir biçimde yozlaşacağından bahseder²⁷. Türkiye'de de bu yozlaşma en derin haliyle yaşanmaktadır. Kaldı ki Türkiye'de bir yargı güvencesinden bahsetmek de mümkün değildir. Tabii hakim ilkesine tamamen aykırı bir biçimde iktidar aleyhinde karar veren hakim ve savcılar sürülmekte, görevden uzaklaştırılmakta veya doğrudan ihraç edilmektedir. Bunun çarpıcı bir örneği, 31 Mart 2017 günü Gülen cemaatine yönelik soruşturma kapsamında 26'sı tutuklu 29 sanıklı dosyada yargılanan 21 gazetecinin, İstanbul 25. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından tahliye edilmeleri üzerine, gece 1 sularında dosya savcısının tahliye talep ettiği kişiler hakkında yeni bir soruşturma başladığı haberi yayılmış ve cezaevi çıkışında 21 sanıktan 13'ü yeniden gözaltına alınması olayıdır. Savcı, tahliyesini talep etmediği 8 sanık hakkında tahliye kararına itiraz etmiş, İstanbul 26. Ağır Ceza Mahkemesi de bunun üzerine tutuklamaya yönelik yakalama kararı çıkarmıştır. Tahliye kararı veren heyetin başkanı İbrahim Lorasdağı, hakimler Barış Cömert ve Necla Yeşilyurt Gülbiçim ile duruşmanın savcısı Göksel Turan, HSYK tarafından açığa alınmıştır. Lorasdağı, 7 ay önce Atilla Taş ve Murat Aksoy hakkında verdiği tutuklama kararının ardından Sulh Ceza Hakimliği'nden 25. Ağır Ceza Mahkemesi Başkanlığı'na adeta terfi olmuştur.

Yargıya siyasi iktidar tarafından bu gibi müdahaleler, bugün siyasi iktidarın işine yarar gibi görünse de, hukuk devletini ve hukuki güvenilirliği zedelediği için ciddi bir yozlaşmaya neden olmaktadır.

²⁷ http://www.lemonde.fr/idees/article/2015/12/23/de-l-etat-de-droit-a-l-etat-de-securite_4836816_3232.html

Darbe girişiminin ardından, OHAL'in yarattığı korku ikliminin hüküm sürdüğü ortamda Anayasa değişikliği teklifi gündeme yeniden gelmiştir. Türkiye'nin hükümet sisteminde köklü bir değişiklik teşkil eden yeni anayasanın yapım sürecinde HDP, siyaseten kriminalize edilmiş, TBMM faaliyetlerinden, anayasa yapım süreçlerinden dışlanmış, medyada kendine yer bulamaz hale gelmiştir. Gerek iktidar partisi, gerekse muhalefet partileri bunu bir demokrasi sorunu olarak ele almak yerine, milliyetçiliği körükleyerek bu durumu adeta kendi tabanlarını konsolide etme aracı olarak kullanmışlardır.

Anayasayı ihlal eden kişisel tavrı anayasal kılıfa sığdırma çabalarının acı bir sonucu olan bu eklektik anayasa teklifi, şaibeli bir referandum sonucunda kabul edilmiş, böylece Türkiye'nin hükümet sistemi değişmiştir. OHAL şartlarında ve her türlü muhalif sesin şiddetle bastırıldığı ortamda gidilen referandumdan çıkan ve hala tartışmalara neden olan sonuç, toplumdaki kutuplaşmayı da gösterir niteliktedir.

2.4. Sonuç

Sonuç olarak, darbe komisyonunun çalışmalarının sonucunda açıklanan rapor, kafalardaki soru işaretlerini silmekten çok uzaktır. Komisyon çalışmaları darbe sürecinin aydınlatılması veya darbe girişimlerinin engellenmesi amacıyla sapmış, hakikatlerin AKP'nin darbe girişimine ilişkin tezini güçlendirecek şekilde eğilip bükülmesiyle sonuçlanmıştır. Darbe girişimi karanlıkta kaldığı gibi, darbenin bastırılması için ilan edilen OHAL'le, dengi ancak bir darbeye mümkün olabilecek hukuksuzluklar alelade bir hal almıştır.

Hukuksuzlukların bu kadar yaygınlaşması ve hükümetin sınırsız keyfi tutumu, darbe ikliminin önüne geçecek bir barış ortamı yaratmaktansa kutuplaştırmaları derinleştirmektedir. Gerginlik ortamı, toplumun yarısının desteklemediği bir anayasayla da körüklenmiştir. Bu ortamda Türkiye'nin ihtiyacı olan, hakikatin ortaya çıkarılması, adil bir hesaplaşma sürecinin işletilmesidir. (12.6.2017)

Mardin Milletvekili

Mithat Sancar